

ÉRSEK ATTILA

A történelmi gondolkodás fejlesztése munkáltató történelemtanítással

1. Bevezetés

A történelemtanítás gyakorlati módszertanát támogató írás a napi tanítási munkát kívánja segíteni. A Savaria országos történelemverseny 9. évfolyamához készült válogatott feladatsor közlésével és rövid elemzésével, valamint videóinterjúkhoz kapcsolódó tapasztalatok átadásával segítséget kíván nyújtani a munkáltató történelemtanításhoz, a tehetséggondozáshoz.

A történelmi tanulmányi versenyeket az általános iskolai tanulók számára 1993-tól rendezi meg Szombathelyen az ELTE Savaria Regionális Pedagógiai Szolgáltató és Kutató Központ. A középiskolai versenyt 9–10. évfolyamon hirdeti meg a verseny szervezője, immár 27. alkalommal. Az e tanulmányhoz mellékleteként közölt, a 9. évfolyam számára használható feladatsort e munka szerzője állította össze a 2018 és 2020 közötti időszak feladataiból válogatva.¹

„A verseny célja, hogy a tehetséges diákok számára lehetőséget biztosítson egyes történelmi korszakokban való elmélyülésre, a képességek újszerű fejlesztésére. Ezek közül is kiemelt szerepet szán a források használatának, a források segítségével ismeretek szerzésének, a szaknyelv helyes használatának, a térben és időben való tájékozódás képességeinek, a kommunikációs képességek fejlesztésének, a problémamegoldó és kritikai gondolkodás kialakításának...”²

A tanulmány második részében szintén a tehetséggondozás során megvalósított jó gyakorlat megosztása a cél: a holokauszt időszakához kapcsolódó videóinterjúk feldolgozását mutatom be, ami az oral history módszerével történt.

¹ Az értékelési útmutató tartalmazza a feladat közlésének pontos idejét és helyét, valamint a feladatok forrásaihoz kapcsolódó hivatkozásokat. 2018-ig *Bánbidiné Balogh Éva* készítette a feladatsorokat mindkét évfolyamon, aki jelenleg a tízedikes feladatsorok összeállítója és a 9. évfolyamos feladatok lektora.

² *A Savaria OTV versenykiírása*. Összeállította: Dr. Bakó Balázs és Pulay Teréz.
<https://www.srpszkk.hu/szakmai-szolgaltatasok/tanulmanyi-versenyek/orszag-os-savaria-tortenelem-verseny/a-2024-2025-tanev-savaria-orszag-os-tortenelem-tanulmanyi-versenye-a-9-10-evfolyam-szamara> (Letöltés: 2025. július 21.)

2. A Savaria történelmi verseny feladatainak tanórai alkalmazása³

A mellékelt, tehetséggondozás céljából összeállított feladatsor 14 feladatot tartalmaz, amelyek a tanulók haladási ütemétől és a pedagógus által választott feldolgozási módszertől függően 2-3 tanórát vagy tanórán kívüli feldolgozást igényelnek. Az értékelésre, a megoldások megbeszélésére javasolt a 45 perces időtartam. A 2024–2025-ös tanév végén dolgoztattam fel a feladatokat a tehetséggondozó órára járó tanulókkal (N=14) a forrásfeldolgozás technikáinak mélyítésére és az ismeretek bővítésére. Átlagos képességű, a történelem iránt érdeklődő tanulók írták meg az elsősorban a 2018–2019-es tanév versenyfeladataiból válogatott feladatsort.

A tanulók választhattak munkaformát: párban vagy egyénileg dolgozták fel a feladatokat, a térképfeldolgozás támogatására az atlaszukat használhatták (amit a versenyen csak a szóbeli döntőben volt szabad elővenni). A 90 percnyi feldolgozás során két feladatot lehetett kihagyni. A diákok haladási üteméhez igazodva feladatmegoldás közben segítettem az egyénileg vagy a párokban dolgozóknak, különösen támogatni kellett a tanulók egy részét a rovásírásos feladatnál, és jelezni, hogy a feldolgozást jobbról balra kell elkezdeni.

Több diáknál fel kellett hívni a figyelmet az atlasz használatra, mert még nem automatikus mindenkinél a térképhasználat. A térképes feladatok aránya – a forrásként kapott térképeket tartalmazó feladatokkal (2. és 8. feladat) együtt – 18% (23 pont), az összes pontszám pedig 129 volt. A szakirodalomban⁴ – egyebek mellett – a térképek feldolgozásának a következő szempontjait⁵ találjuk:

- a térkép típusának (korabeli, későbbi stb.) feltárása;
- a történelmi korszak és a történelmi tér azonosítása;
- a jelrendszer, színek, szimbólumok, méretarány feltárása;
- a készítő földrajzi ismereteinek és szándékainak azonosítása;
- a térképen megjelenő információk összegyűjtése, rendszerezése.

³ Jelen fejezet a Kaposi József 70. születésnapjára készült tisztelegő kötetbe készült írásnak a rövidített változata: ÉRSEK Attila (2025): *Határátlépések a neveléstudomány, a történelemdidaktika és a drámapedagógia területén. Tanulmányok a 70 éves Kaposi József tiszteletére*. Szerk. FODOR Richárd – GYERTYÁNFY András – SZÓKE-MILINTE Enikő. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 335-346. Kaposi József a kezdetektől segítette az általános iskolások versenyének indulását az OFI történelem tantárgygondozójaként, az első években részt vett a feladatsorok kidolgozásában, és zsűrizett a döntőn.

⁴ A témáról bővebben írt: SZÁRAY Miklós (2010). *A térkép szerepe és elemzése történelemórán. Történelemtanítás (XLVI.) Új folyam I. évf. 2. sz. 1-37.* URL: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/szaray-miklos-a-terkep-szerepe-es-elemzése-a-tortenelemoran/> (Letöltés: 2025. november 4.)

⁵ SZABÓ Márta – KAPOSI József (2017): *Módszerek a források feldolgozásához*. <http://kaposijozsef.hu/hallgatoknak/20162017-tavaszi/> (Letöltés: 2025. november 4.) 1.

Az információgyűjtéssel megoldható pontok száma 18 volt, azaz 14%. A tanulók a tesztfeladatok forrásaiban található információkat, adatokat azonosították vagy felismerték, amihez nem kellett háttértudás és egyéb gondolati művelet. A történelmi ismeretek alkalmazásával 37 pontot lehetett szerezni (28%). A feladatsor egészében a gondolkodási műveletek azonosítását támogatja, amit az 1. táblázat mutat be.

1. táblázat: A gondolkodási műveletek itemszintű azonosítása

Feladatok és itemek	Gondolkodási művelet
1. a)-h) Forrástípusok (táblázat)	történelmi ismeretek alkalmazása
2. a), f), g) Ókori Kelet (térkép)	információgyűjtés
2. b), c), d), e) Ókori Kelet (térkép)	következtetés adatok alapján
2. h), i) Ókori Kelet (térkép)	elemzés (térképpel azonosítása), történelmi környezetre jellemző sajátosság felismerése
3. a) Plutarkhosz (szöveg)	térben való tájékozódás történelmi ismeret alkalmazásával
3. b) Plutarkhosz (szöveg)	fogalom azonosítása
3. c), e), g) Plutarkhosz (szöveg)	történelmi ismeretek alkalmazása
3. d) Plutarkhosz (szöveg)	időben való tájékozódás történelmi ismeret alkalmazásával
3. f) Plutarkhosz (szöveg)	értelmezés (helyes válasz azonosítása)
3. h) Plutarkhosz (szöveg)	érvelés
4. a), d), g) Alkotások (táblázat)	történelmi ismeretek alkalmazása
4. b), c), e), f), h), i) Alkotások (táblázat)	a képi és szöveges források tartalmi összevetése, elemzése
5. a) Róma (ábra)	történelmi ismeretek alkalmazása
5. b) Róma (ábra)	időben való tájékozódás történelmi ismeret alkalmazásával

5. c), h) Róma (ábra)	következtetés képi információ alapján
5. d), e), f), g) Róma (ábra)	információgyűjtés
6. a)-e) Lóugrás	betűrejtvény szavainak azonosítása
6. f)-h) Lóugrás	történelmi ismeretek alkalmazása
7. a)-d) Állítás – Róma	következtetés (kvantorok – deduktív gondolkodás, matematikai logika)
7. e)-h) Állítás – Róma	választó következtetés (deduktív gondolkodás, matematikai logika)
8. a) Európa (térkép)	időben való tájékozódás történelmi ismeret alkalmazásával vagy atlaszhasználattal
8. b), c), d), e), h), i) Európa (térkép)	információgyűjtés atlaszhasználattal
8. f) Európa (térkép)	információgyűjtés forrásból
8. g) Európa (térkép)	történelmi ismeretek alkalmazása
8. j) Európa (térkép)	következtetés a térkép és szöveg alapján
9. a), d) Igaz vagy hamis	információgyűjtés
9. b), c), e), f), g), h) Igaz vagy hamis	következtetés adatok összevetése alapján
10. a)-e) Rovásírás	betűrejtvény szavainak azonosítása
10. f) Rovásírás	információgyűjtés (írásjelek)
10. g) Rovásírás	következtetés atlaszhasználat alapján
10. h) Rovásírás	történelmi ismeretek alkalmazása
10. i) Rovásírás	értelmezés
11. a) Kalandozás	térben való tájékozódás atlaszhasználattal
11. b) Kalandozás	időben való tájékozódás atlaszhasználattal

11. c) Kalandozás	történelmi ismeretek alkalmazása
11. d)-h) Kalandozás	értelmezés (történelmi események okai, feltételei, céljai)
11. i)-j) Kalandozás	következtetés állítások alapján
12. a) Nagy Sándor (mozaik)	információgyűjtés
12. b) Nagy Sándor (mozaik)	történelmi ismeretek alkalmazása
12. c) Nagy Sándor (mozaik)	időben való tájékozódás atlaszhasználatával
12. d), e), f) Nagy Sándor (mozaik)	képi információ azonosítása
12. g) Nagy Sándor (mozaik)	érvelés
12. h) Nagy Sándor (mozaik)	értelmezés
13. a), e), i) Adatok párosítása (táblázat)	szöveges forrás utalásainak azonosítása, források összevetése
13. b), f), j) Adatok párosítása (táblázat)	időben való tájékozódás
13. c), g), k) Adatok párosítása (táblázat)	térben való tájékozódás
13. d), h), l) Adatok párosítása (táblázat)	történelmi ismeretek alkalmazása
14. a)-l) Vallások (kiegészítés)	történelmi környezetre jellemző sajátosságok felismerése, a történelmi ismeretek alkalmazása

Szöveges és képi források feldolgozásának technikáit lehet gyakorolni a feladatsor megoldása közben. Történelmi forrásnak tekintünk a történelmi tanulmányok keretei között minden emléket (például dokumentum, tárgy, szöveg, kép, hang, videó), amely a történelmi megismerés kiindulópontja azáltal, hogy abból számunkra hasznosítható információ keletkezik, segítségével a múlt feldolgozható és elemezhető.⁶

⁶ ÉRSEK Attila (2020): *A történelmi tartalomba ágyazott kritikai gondolkodás kognitív elemeinek mérési, fejlesztési lehetőségei a 11-12. évfolyamos gimnáziumi tanulók körében elektronikus tanulási környezetben.* Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger, 32. <https://doi.org/10.15773/EKE.2020.003>

A 2. táblázat tartalmazza a feladatok nehézségének tanulói megítélését és a megoldottság százalékos eredményét. A foglalkozáson a feladatokat megoldó tanulók 50%-os eredménnyel dolgoztak, amihez fontos megjegyezni, hogy nem készültek külön a feladatok feldolgozására a diákok. Érzékelhető, hogy a tanulók feladatokkal kapcsolatos megítélései és az eredmények nem minden esetben vannak összhangban. Például a lóugrás feladatot nehéznek ítélte a minta harmada, de a megoldás mégis 73%-os. Volt, aki könnyűnek ítélte ugyanezt: „A lóugrás feladat volt a legkönnyebb, mert játékos volt, és gyorsan megértettem a szabályait. Logikusan kellett gondolkodni, ami könnyen ment.” Legkönnyebb feladatnak tekintették az igaz-hamis (9. feladat) alternatív választást. Volt, aki ezt azzal indokolta, hogy „ha nem is tudtam volna, 50% esélyem volt jól megoldani”, „ott lehetett akár tippelni is.”

2. táblázat: A feladatok nehézségének tanulói megítélése (N=12)⁷ és a megoldások eredménye %-ban (N=14)

Feladatok	nehéz	átlagos	könnyű	Megoldások eredménye %-ban
1. Forrástípusok (táblázat)	2	8	2	87
2. Ókori Kelet (térkép)	3	6	3	65
3. Plutarkhosz (szöveg)	3	7	2	52
4. Alkotások (táblázat)	1	9	2	63
5. Róma (ábra)	1	8	3	47
6. Lóugrás	4	5	3	73
7. Állítás – Róma	1	5	6	66
8. Európa (térkép)	3	5	4	19
9. Igaz vagy hamis	0	5	7	75
10. Rovásírás	2	6	4	54

⁷ 2 fő nem töltötte ki a háttérkérdőívet (önkéntes és anonim volt a visszajelzés).

11. Kalandozás	1	10	1	30
12. Nagy Sándor (mozaik)	4	7	1	31
13. Adatok párosítása (táblázat)	1	9	2	21
14. Vallások (kiegészítés)	5	6	1	18

A kismintás felmérés alapján az utolsó feladat (vallások – táblázat kiegészítése) bizonyult a legnehezebbnek. Egyrészt magabiztos tudásra volt szükség hozzá, másrészt nehezített itemként két elemnek is helyesnek kellett lenni a pontszerzéshez soronként. A feladatsor utolsó feladataként a tanulók fele ezt nem oldotta meg.⁸

Az 1. feladat táblázatában többszörös választás alapján csoportosítani kellett a forrástípusokat. A feladatmegoldás előtt elméleti összefoglalóval segítettem a gondolkodási folyamatokat. Elmagyaráztam, hogy az elsődleges források a történelem „nyersanyagai”, azaz olyan eredeti dokumentumok és tárgyak, melyek a tanult kor időszaka alatt keletkeztek. A történeti források a történelmi múlt megismerésének lehetőségét hordozzák. Különböznek a másodlagos forrásoktól, az események olyan értelmezésétől, melyeket közvetlen tapasztalat, élmény nélkül hoztak létre. Az elsődleges források elemzésekor magasabb rendszergondolkodás, jobb kritikai gondolkodás és elemzőkészség alakulhat ki a tanulóknál.⁹ Tudatosítottam, hogy mindig alkalmazni kell a forráskritikát, ennek része az is, hogy tudjuk azonosítani, elsődleges vagy másodlagos forrásról van-e szó, így a tudatos felismerést segíti ez a feladat.

Szöveges forrást tartalmaz a 3., 7., 9. és 10. feladat. Egy konkrét példát emelek ki: a nyelvi tudatosság jelentősége fontos a 3. feladat megoldásában is. A jelentést az olvasó, a befogadó teremti meg aktív munkával, lényegkiemeléssel, a kulcsszavak és az információk azonosításával (például Plutarkhosz, cserépszavazás, agora, arkhónok, szavazók). A válaszadáshoz fel kellett használni a diákoknak a nyelvi és háttértudásukat. A 7. és 9. feladat megfelelő szövegértéssel megoldható volt, de a megoldáshoz a matematikai logikát is mozgósítani kellett. Azt is tudatosítani kellett, hogy a feladatban szereplő utasításra (bekarikázás, a betűjelek áthúzása; X beírása) figyelni szükséges.

⁸ Jeleztem korábban, hogy a 90 percnyi feldolgozás során két feladatot lehetett kihagyni. A 14. feladat a római katolikus és ortodox vallás összehasonlítására vonatkozott. Míg a tanórára a tanulóknak külön nem kellett készülni, a versenyzők számára feladott szakirodalomban szerepelt a feladat témája.

⁹ A Kongresszusi Könyvtár szövege alapján: <http://www.loc.gov/teachers/usingprimarysources/> (Letöltés: 2025. november 4.)

A kritikai gondolkodás alapvető megértési eleme az olvasás képességén alapul, amelyhez szükséges a nyelvi megértés (a beszéd megértésének képessége) és a dekódolás (az írott információ felismerése és feldolgozása). A nyelvi megértés legegyszerűbb formája az explicit megértés, amikor a hallottak, olvasottak közvetlen jelentését értjük meg. Másik formája az értelmezés, amely következtetésen alapul. A következtetés megértéséhez nélkülözhetetlen a kontextus (és történelmi szövegek esetében a történelmi kontextus) feltárása. Az igazi üzenet sok esetben nem kerül kimondásra, a forrásokat feldolgozó tanulónak kell következtetnie, meg kell értenie a rejtett üzenetet.¹⁰

A képi források esetében is aktív feldolgozás szükséges, a kérdezés segítheti a feldolgozást. Képi forrásokat tartalmaztak a 2., 4., 5., 6., 8. és 12. feladatok. Képnek tekintem a vizuálisan feldolgozandó, a kódváltásra (a látottak megfogalmazására, értelmezésére) készítő forrásokat.¹¹

A képi forrásokat tartalmazó feladatokból egyet emelek ki. A 12. feladathoz kapcsolódóan a forrásfeldolgozás általános szempontjait is érvényesíteni kellett:¹² a történelmi körülmények (tér, idő), a háttér feltárását, a szerző és az esetleges címzettjének azonosítását, a műfaj meghatározását. Sok esetben segít a forráshoz írt információ, ami utal a körülményekre, a kontextusra: például *Nagy Sándor és III. Dareiosz egy csatában (pompeji mozaik)*. A feldolgozás előtt ezt célszerű elolvasni, és figyelni kell a képi részletekre is. Az explicit képelemzés (verbalizálás, a képen látottak megfogalmazása) és az implicit képelemzés (a mögöttes tartalom feltárása) együttesen alkotja az értelmező képelemzés háttérét.¹³ Ez egy nehéz feladat, ezért – bár önállóan kitöltendő tesztről van szó – itt a tanárnak segítséget kell nyújtania. A feldolgozás megértését kérdésekkel, az arra adott válaszokkal a 12. feladat is sikeresen megoldható.

A feladatok itemeit társítottam a történelmi kompetencia alkotóelemeivel, hozzárendeltem a gondolkodási műveletekhez, majd meghatároztam, hogy a feladatsorban, melyik item a történelmi kompetencia mely alkotóelemével társítható (3. táblázat). Ez utóbbi meghatározásánál felhasználtam a történelmi tartalomba ágyazott kritikai gondolkodás kognitív elemeinek taxonómiáját,¹⁴ a módosított Bloom-taxonómiát, a tanulási célkitűzések kétdimenziós modelljét,¹⁵ valamint a történelmi

¹⁰ TÓTH László (2007): *Kritikai olvasás. Kritikai gondolkodás*. Pedellus Könyvkiadó, Debrecen, 6.

¹¹ ÉRSEK (2020) 220.

¹² SZABÓ – KAPOSÍ (2017) 1.

¹³ VAJDA Barnabás (2013): Mire valók a tankönyves képi történelmi források? *Katedra*. https://d44f59701a.cldnwnd.com/25eeb1666a7c442d70bf4bf346c8d087/200008239-309c531b35/Vajda_Katedra_kepek_02.pdf (Letöltés: 2019. szeptember 23.) 4.

¹⁴ ÉRSEK (2020) 63.

¹⁵ ANDERSON, Lorin W. – KRATHWOHL, David R. (Ed., 2001): *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition*. New York: Longman.

érvelés/gondolkodás modelljét.¹⁶ Felfogásom szerint a képesség és az ismeret egy és ugyanazon dolognak két, egymást kölcsönösen feltételező és meghatározó eleme, ezért fontos az ismeretbővítés is, a tanulói hatékonyságot növelheti a pozitív attitűd.

A történelmi kompetencia alapelemeinek és összetevőinek elméleti kerete a mérés során:¹⁷

1. A történelmi gondolkodás alkotja a képesség dimenziót. Elemei (zárójelben látható a *van Drie és van Boxtel* /2008/ modelljéhez kapcsolódó komponensek elnevezése):
 - térbeli és időbeli tájékozottság, a történelmi környezetre jellemző elemek felismerése, megértése (kontextusba helyezés, kontextualizálás);
 - a történelmi szaknyelv értő használata és azonosítása (tartalmi és metafogalmak használata);
 - forrásfeldolgozás és források értékelése – szövegértés, kritikai elemzés, értelmezés (történelmi források használata, történelmi kérdések feltevése);
 - logikus gondolatmenet: okok, célok és következmények feltárása (érvelés, bizonyítás).
2. A történelmi ismeretek, háttérismeretek alkotják a tudás dimenziót.
3. Az attitűd harmadik alapelemként szoros kapcsolatban van a motivációval, amely befolyásolja a feladatmegoldás hatékonyságát.

3. táblázat: A történelmi kompetenciaelemeinek megoszlása a feladatsorban

Történelmi kompetencia elemei	Gondolkodási művelet	Pontszám (129), illetve %
történelmi ismeretek (<i>tudás dimenzió</i>)	történelmi ismeretek alkalmazása	37 (28%)
történelmi gondolkodás (<i>képesség dimenzió</i>)		

¹⁶ DRIE, Jannet van – BOXTEL, Carla van (2008): Historical reasoning: Towards a framework for analyzing students' reasoning about the past. *Educational Psychology Review*, vol. 20, no. 2, 5. <https://www.researchgate.net/publication/225444350> (Letöltés: 2025. november 4.) A történelmi kritikai gondolkodás kognitív elemeinek taxonómiáját alkalmaztam disszertáciomban a mérések elméleti kereteként: ÉRSEK (2020).

¹⁷ Az Agria Media 2025. október 9-én konferencia-előadásán ismertettem a mérésnél használt elméleti keretet. A hazai szakirodalom témához tartozó legfrissebb kutatásai: GYERTYÁNFY András (2025): A történelmi tudás mérése – szempontok és nehézségek. *Történelemtanítás (LX.) Új folyam XVI. évf. 1-2. sz.* 1-23. <https://doi.org/10.71011/torttan.2025.1-2.05> (Letöltés: 2025. november 6.); KOJANTZ László (2025): Történelmi kompetenciamérés Németországban. *Történelemtanítás (LX.) Új folyam XVI. évf. 1-2. sz.* 1-20. <https://ojs.mtak.hu/index.php/torttan/article/view/20530> (Letöltés: 2025. november 6.)

térbeli tájékozottság (kontextusba helyezés)	térben való tájékozódás	5 (4%)
időbeli tájékozottság (kontextusba helyezés)	időben való tájékozódás	8 (6%)
forrásfeldolgozás(történelmi források használata)	információgyűjtés	19 (15%)
a történelmi szaknyelv értő használata (tartalmi és metafogalmak használata)	azonosítás	18 (14%)
logikus gondolatmenet: okok, célok és következmények feltárása (érvelés, bizonyítás)	következtetés	25 (19%)
logikus gondolatmenet (érvelés)	érvelés	2 (2%)
történelmi gondolkodás	elemzés	8 (6%)
történelmi gondolkodás	értelmezés	7 (5%)

A történelmi gondolkodáson belül a legfontosabb terület a kritikai gondolkodás, amely általános kognitív képességek és ismeretek szituációtól függő készlete, olyan céltudatos, önirányított ítéletalkotási és értékelési folyamat, melynek során az egyén kognitív készségeket és stratégiákat használ az ismeretei mozgósításával.¹⁸

A történelemoktatás kontextusában a történelmi gondolkodás olyan tevékenység, melynek során egy személy a múltra vonatkozó információkat rendszerezi annak érdekében, hogy leírja, összehasonlítsa és/vagy megmagyarázza a történelmi jelenségeket.¹⁹ A diákok történelmi gondolkodásának minőségét befolyásolja a feladat jellege (motiváló, munkáltató feladatokat kapnak-e), a téma vagy a témakör (a következő fejezetben bemutatott órákon ez a magyar holokauszt), valamint a rendelkezésre álló történelmi források (esetünkben ez videóinterjúkat, rendeleteket jelentett). Alakítják a megoldás hatékonyságát a történelmi ismeretek is.

¹⁸ ÉRSEK (2020) 16.

¹⁹ DRIE – BOXTEL (2008) 3.

3. Videóinterjúk a tanítási gyakorlatban²⁰

Az eddigiekben a Savaria történelemverseny feladatainak felhasználásáról volt szó a 9. évfolyamon. A továbbiakban a tehetséggondozás egy másik példáját szeretném bemutatni, amely a 10. évfolyamon valósult meg. A történelmi kérdések forráskritikai feldolgozása az oral history módszerével történt. Ez hatékony módszer a társadalomismereti kérdések feldolgozására is, hiszen bevonja a diákokat a történelem felfedezésébe és elemzésébe, valamint a múltról szóló történetek létrehozásának kritikai értékelésébe. Az interjúk feldolgozása során megérthetik a tanulók, milyen erős kölcsönhatásban áll egymással a történelmi emlékezet három szintje: a személyes, a közösségi és a történettudományi.²¹

Az oral history (elbeszélt történelem) módszere a személyes narratívák feltárására, a történelmi gondolkodási képességek fejlesztésére ad lehetőséget különböző történelmi korszakokhoz kapcsolódóan. A videóinterjúk során feldolgozandó témák (magyar holokauszt, magyar részvétel a második világháborúban, 1956-os forradalom és szabadságharc) a társadalom morális dilemmáival is foglalkoznak, így hozzájárul a tanulók történelmi tudatának fejlődéséhez. Ugyanakkor a társadalmi érzékenységre is hat a feldolgozási folyamat, azaz a tanuló képes lesz a történelmi gondolkodásban szerepet játszó attitűdök kialakítására is. A történelmi gondolkodási képességek fejlesztése a forrásként kezelt videóinterjúk segítségével pozitívan hat majd a tanulók történelmi tudatára a sztereotípiák megengatásával.²² A tehetséggondozás keretei között egyelőre videóinterjúk feldolgozásával foglalkozunk, de a családi beszélgetések egy része is ide sorolható, hisz generációk közötti „értékátadási folyamat” zajlik ennek során. Pászka szerint „...*az átélt eseményekről szóló, emlékezet által felidézett történetek a múltbeli tapasztalatokon, élményeken keresztül alakulnak ki, hiszen a jelen valósága, az élővilágba, a múltba ágyazott.*”²³

Az elbeszélt történelem jellemzője az interszubjektivitás: a kérdező és a visszaemlékező közösen hozzák létre a múlt interpretációját.²⁴ Ezt tudatosítani kellett a tanulóknak. A holokauszt téma feldolgozásakor a tanórai cél a videóinterjúkkal inkább

²⁰ A jelen fejezetrész az Agria Media 2025 konferencián, október 9-én elhangzott előadásrészlet szerkesztett, bővített változata.

²¹ KOJANITZ László (2020): A történelmi interpretáció és az oral history az oktatásban. *Belvedere Meridionale* 14. évf. 4. sz. 18. <https://doi.org/10.14232/belv.2020.4.2>

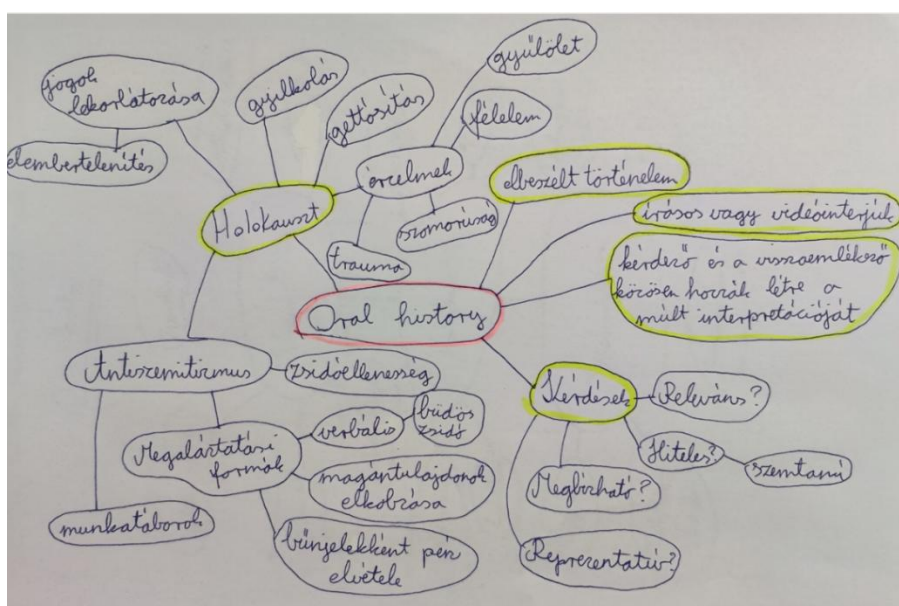
²² KOJANITZ (2020) 20.

²³ PÁSZKA Imre (2016). A személyes történetek elméleti és módszertani kereteinek vázlata. In: *MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport*, Szeged, 14. <https://eyewitness.hu/wp-content/uploads/kutatas/P%C3%A1szka%20Imre%202016%20A%20szem%C3%A9lyes%20t%C3%B6rt%C3%A9netek%20elm%C3%A9leti%20C%C3%A9s%20m%C3%B3dszertani%20kereteinek%20v%C3%A1zlata.pdf> (Letöltés: 2025. november 5.)

²⁴ ABRAMS, Lynn (2010): *Oral History Theory*. London, Routledge. Idézi KOJANITZ (2020) 5.

a történelmi kompetenciák fejlesztése, nem a történelmi események illusztrálása volt. Fontos a tanulóknak megérteniük, hogy a videóinterjúk a múltban történtek szubjektív interpretációi, és nem a valóság tükörképei.²⁵ Ezt támasztja alá az 1. ábra is, amely a témához készült tanulói feldolgozásként, amit pármunkában készítettek el. A videóinterjúk forráskritikai elemzésének megtanulása fontos történelmi kompetencia, és segíti majd a tanulókat a társadalomismereti, történelmi kérdéseknél a tájékozódásban. Fejlődik a tanulók gondolkodási stratégiája is.

1. ábra: Fogalmi térkép (tanulói pármunka)

A fogalmi térképen látható téma kapcsolódik a MTA–SZTE Elbeszél Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport²⁶ pályázati anyagának tehetséggondozás keretében történő adaptálásához (Vida Nárcisz óraterve volt a feldolgozás alapja)²⁷. A diákok egyrészt a témára (magyar holokauszt) reagáltak, különösen megérintette őket a fokozódó zsidóellenesség (verbális erőszak, az emberek anyagi javaktól történő megfosztása, a fizikai megsemmisítés). Vizsgálták a témának az interjúalanyokra gyakorolt érzelmi hatását, valamint a szakirodalomra hivatkozva releváns kérdéseket is

²⁵ KOJANITZ (2020) 4.

²⁶ Elérhető kutatási dokumentumok, szakirodalom az elbeszél történelem témakörében: <https://eyewitness.hu/hu/kutatasi-dokumentumok/> (Letöltés: 2025. november 6.)

²⁷ VIDA (2021): A magyarországi Holokauszt – Középiskola. MTA–SZTE Elbeszél Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport. <https://eyewitness.hu/hu/a-magyarorszag-i-holokauszt-kozepiskola/> (Letöltés: 2025. november 4.)

megfogalmaztak. Ebben az esetben a szemtanút, szemtanúkat hiteles forrásként fogadták el (7 videó feldolgozása történt 3 túlélővel).

Vida Nárcisz óraterve alapján a legfontosabb tanulói feladatok és feldolgozási módok:

- a kontextus megteremtése a három riportalany rövid, 8-10 soros élettörténetével;
- értelmező kérdésekre válaszadás írásban (táblázat kitöltése) és szóban;
- a témakörhöz tartozó írott források (1944-es rendeletek) feldolgozása T-diagramban (más forrás használata az összehasonlítás miatt);
- irányított tanári kérdések, megfigyelési szempontok (a megpróbáltatások, megalázások formái; a túlélést segítő tényezők);
- fogalmi térképek készítése a téma összegzéseként.

Összességében a tanulók érdeklődése, motivációja a témák feldolgozása során átlag feletti volt, a videóinterjúkhoz kapcsolódó foglalkozás hatékonyságát a fogalmi térkép kidolgozottsága is bizonyítja. A nemzetközi történelemdidaktikai kutatások egyik jelentős iránya szerint a kritikai gondolkodás fejlesztésének és a forráselemzésnek kell a történelemtanítás középpontjában állnia²⁸Ezt a tanári munkában is fontosnak tartom. A Savaria-feladatok válogatott közlése és a videóinterjúk feldolgozási lehetőségeinek bemutatása e nézet gyakorlati támogatását is szolgálja.

²⁸ JANCSÁK Csaba (2019): *Kutatási tényeken alapuló tananyagfejlesztés az MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoportban*. Félidős szakmai beszámoló, MTA, 1.
https://mta.hu/data/dokumentumok/Tantargy-pedagogiai%20program/Felidos%20szakmai%20beszamolok/Jancsak_Csaba_felidos_beszamolo.pdf
(Letöltés: 2025. november 4.)

MELLÉKLET

I. FELADATOK

1. FELADAT

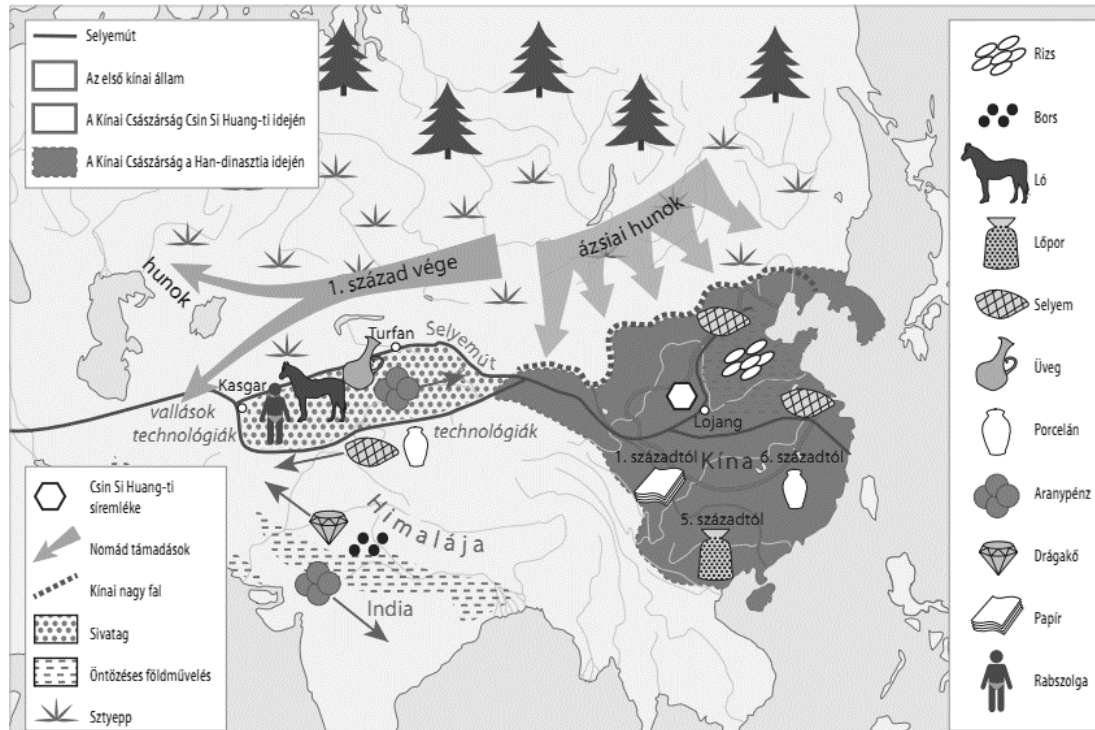
Csoportosítsa a történelmi forrástípusokat! ***Írja** a táblázatba a megoldás betűjelét!* (8 pont)

- a) korabeli szobor
- b) Drakón törvényeinek szövege
- c) ismeretterjesztő cikk a mumifikálásról
- d) korabeli népballada
- e) tankönyvi szöveg Spártáról
- f) mai térkép a Római Birodalomról
- g) korabeli Vénusz-szobor
- h) a sumer városállamok gazdasági feljegyzései

	szájhagyomány	írott forrás	tárgyi forrás
Elsődleges			
Másodlagos			

2. FELADAT

Oldja meg a feladatokat! (9 pont)

- Mely ókori Keleti államok láthatók a térképen?
- Milyen fajtájú fatermelésre lehet következtetni Kínában a térkép alapján?
- Milyen élő„termékkel” kereskedtek a selyemúton a növényeken és állatokon kívül?
- Miért épült a kínai nagy fal?
- Kinek a „védelmezői” (név) az agyagkatonák?
- Melyik dinasztia időszakában érte el legnagyobb kiterjedését a kínai állam?
- Milyen gazdálkodást folytattak az ókori Kelet ázsiai birodalmai?
- Mely növények jelei lehetnek az alábbiak?

:

:

3. FELADAT

Válaszoljon a szöveges forráshoz kapcsolódó feladatokra! (8 pont)

„A dolgok lefolyása, hogy nagyjából ismertessük, ilyesforma volt. Minden egyes ember fogott egy cserépdarabot, és ráírta, hogy kit akar eltávolítani a polgárok közül, majd odavitte az agora egy bizonyos helyére, amely korláttal volt körülkerítve. Az arkhónok ebben először a cserepek mennyiségét számlálták össze; ha ugyanis hatezernél kevesebben voltak a szavazók, a cserépszavazás érvénytelennek számított. Azután külön rakták mindegyik nevet, és azt, akit a legtöbbnek írtak fel, tíz évre kiutasították, de úgy, hogy az illető megmaradt javai élvezetében.”

Plutarkhosz

- a) **Melyik** poliszhoz kapcsolódik a forrás?
- b) **Milyen** eljárás bemutatása történik a forrásban? **Válaszoljon** egy szóval!
- c) **Kinek** a nevéhez fűződik Attikán a klasszikus demokrácia kialakítása?
- d) **Hányadik** századhoz kapcsolódik elsősorban a szövegben említett reform alkalmazása?
- e) **Minek** a megakadályozására hozták létre ezt az eljárást?
- f) **Mely** szószerkezet igaz a szavazás jellemzésére az alábbi feltételek esetében? **Húzza alá** a helyes megoldást!

Feltételek: Összesen 6045 szavazat volt. A többségi szavazat (2312 db)

Ariszteidészre esett.

A) érvényes eredménytelen szavazás	B) érvényes eredményes szavazás
C) érvénytelen eredményes szavazás	D) érvénytelen eredménytelen szavazás
- g) **Milyen** következménye volt a legtöbb szavazatot „gyűjtő” egyénre nézve a szavazásnak?
 - h) **Lehetett-e** esetleg befolyásolni a szavazás eredményét? **Húzza alá** a választ!
A) Igen B) Nem

4. FELADAT

Milyen alkotásokat ismer fel a részletek alapján? **Töltse ki** a táblázatot! (9 pont)

A szobor címe/személy neve	Vers betűjele	A kép betűjele
a)	b)	c)
d)	e)	f)
g)	h)	i)

A)

B)

C)

D)

„Én vagyok a vaskos törzs, a virágfakadás,
rajtam újulnak mindenek.
Én vagyok a termőföld, esőjárta és meleg,
bennem szánt az eke éle.”

E)

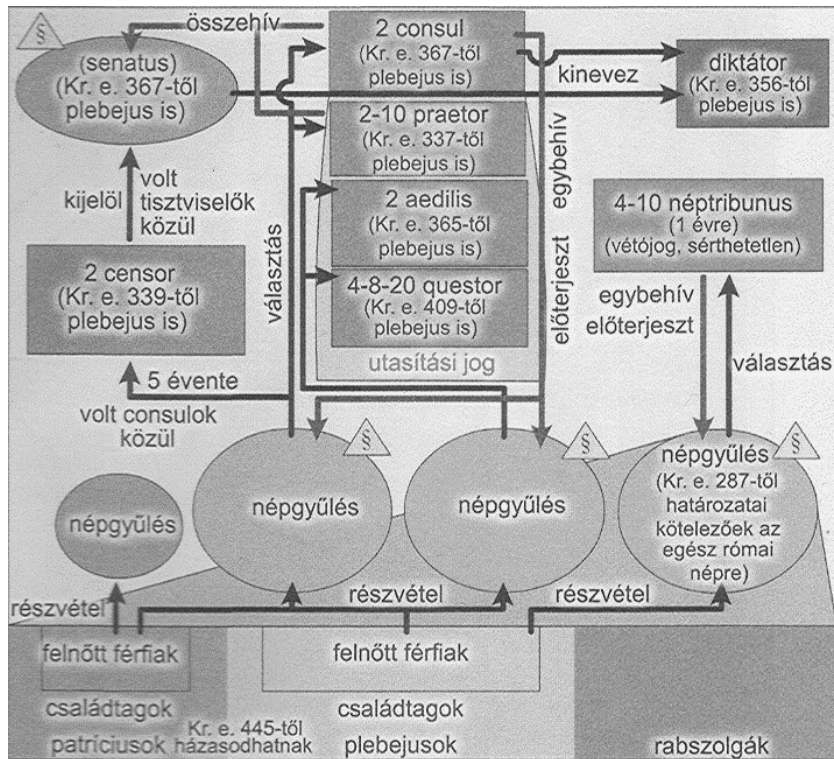
„...választott Neptúnus-pap, a pompás
Oltáron testes barmot készült bemutatni,
Íme azonban két kígyó közelít Tenedosból...”

F)

„...íme, ámulj
... Caesaron: az Isteni sarja e férfi,
Másod-aranykor virrad fel Latiumban alatta...”

5. FELADAT

Válaszoljon a feladatokra az ábra segítségével! (8 pont)

- Melyik** városhoz kapcsolható az ábra?
- Melyik** évhez köthető a képen ábrázolt időszak államformájának kezdete?
- Hányadik** századtól köthetett házasságot egy patrícius lány plebejus férfival?
- Melyik** évtől tekinthetők teljesen egyenrangúnak (jogilag is) a patríciusok és a plebejusok?

Azonosítsa az ábra tisztviselőihez kapcsolódó meghatározásokat!

- e) 5 évre választott, vagyonbecsléssel foglalkozó magisztrátus.
- f) A plebejusok érdekeit védte, megsemmisíthette a köznép számára hátrányos törvényeket.
- g) Az állami kincstár, levéltár felügyelője, a tisztséget Kr.e. 5. századtól plebejus is betölthette.
- h) A tisztséget csak volt consul tölthette be 6 hónapra.

6. FELADAT

Lovagoljon a megoldás érdekében! **Találja meg** a kiindulási „helyszínt”! **Írja le** a megoldást szavanként! (8 pont)

A huszár (ló) lépési lehetősége: L alak bármely irányba.

- a)
- b)
- c)
- d)
- e)

Kezdje az A betűtől!

N	M	R	Á	
N	T	T	E	
D	E	J	Ú	
A	A	S	E	G
Z	L	Z	P	

- f) **Honnan** származik az írás szövege?
- g) **Milyen** nap ez a zsidó nép esetében?
- h) **Melyik** nap ez I. István törvényei szerint?

7. FELADAT

Oldja meg a feladatokat! (8 pont)

Állítás: Constantinus Róma császár a.

a)-d) **Karikázza be** az állításból következő helyes és igaz gondolat betűjelét! **Húzza át** az állításból nem következő kijelentés betűjelét!

- a) Tehát minden császár római.
- b) Tehát egyetlen császár sem római.
- c) Tehát van olyan császár, aki római.
- d) Tehát nincs olyan császár, aki nem római.

Állítás: Cornelius Scipio így döntött: Vagy Itáliában támadja meg Hannibál seregeit, vagy átkel katonáival a Földközi-tengeren Afrikába.

e)-h) **Karikázza be** a Scipio döntéséből következő gondolat betűjelét (nem kell igaznak lennie)! **Húzza át** a döntésből nem következő kijelentés betűjelét!

- e) Itáliában támadja meg Hannibál seregeit, és átkel katonáival a Földközi-tengeren Afrikába.
- f) Itáliában támadja meg Hannibál seregeit, és nem kel át katonáival a Földközi-tengeren Afrikába.
- g) Nem Itáliában támadja meg Hannibál seregeit, hanem átkel katonáival a Földközi-tengeren Afrikába.
- h) Nem Itáliában támadja meg Hannibál seregeit, és nem kel át katonáival a Földközi-tengeren Afrikába.

8. FELADAT

Oldja meg a feladatokat ismeretei és a térkép alapján! (10 pont)

- a) **Mettől meddig** uralkodott a szlávokat támadó uralkodó?
- b) **Melyik** nép támadja Bordeaux városát?
- c) **Milyen** vallású nép uralja Szardínia szigetét az adott időszakban?
- d)-e) **Hol (város)** és **mikor (évszám)** állították meg az arabokat a frankok a 8. század első harmadában?
- f) **Hol (helyszín)** állították meg az arabokat a frankok a 8. század utolsó harmadában?
- g) **Melyik** uralkodó biztosította Ravennát az Egyházi Államnak?
- h) **Ki** hódított a longobárdok irányába 773-ban?
- i) **Mi** volt a Frank Birodalom központja 800-ban?

j) Írjon egy évszámot a lenti vers alapján!

„Károly, ha jó ránk, itt ma nagy vész vár.
Roland, ha él, újul harcunk immár.
Hispániánk elvesztjük – mily nagy kár!”

9. FELADAT

Igaz vagy **hamis** az állítás az adatok alapján? ***Jelölje a táblázatban X beírásával!*** (8 pont)

<i>Görög fizetőeszköz</i>	<i>Árak a Kr. e. 5. századból</i>
1 drakhma = 6 obolosz	napi étkezés: kb. 3 obolosz
6000 drakhma = 1 talanton	10 liter búza: 1 drakhma
<i>Napi átlagbér</i>	1 szarvasmarha: 40–50 drakhma
minimálbér: 2 obolosz	1 kecske vagy juh: 12–17 drakhma
egy képzetlen szakmunkás: 3 obolosz	1 ló: 1200 drakhma
egy szakmunkás: 1 drakhma	rabszolganő: 72–220 drakhma
állami építkezésen dolgozók:	férfi rabszolga: 105–305 drakhma
1-2 drakhma	

Állítás (a Kr.e. 5. századi Athénra vonatkoztatva)	Igaz	Hamis
a) A minimálbér biztosította a hétköznapi megélhetést.		
b) Egy kovács lovat tudott volna venni 4 hónap alatt, ha másra nem kell költeni.		
c) Egy képzetlen munkás tudta biztosítani a heti élelmezését és az egyéb kiadásokat is.		
d) Volt olyan rabszolganő, aki értékesebb volt egy férfi rabszolgánál.		
e) A polisz építkezésén dolgozó kőműves akár 70 liter búzát is vehetett hetente.		
f) Egy ló többet ért, mint ¼ talanton.		
g) Két szarvasmarhát lehetett kapni 480-600 oboloszért.		
h) 1 rabszolga megvételével már vagyonos embernek számított a tulajdonos.		

10. FELADAT

Fejtse meg az alábbi írás szövegét a székely rovásírás segítségével! *Ügyeljen a helyesírássra!* (9 pont)

Írja megfejtését a mondat alá! Lesz olyan betűjel, aminek a jelentésére következtetnie kell!

!YXO)†B ,B9HW ,ΛXB ΛYDXB ΛOY†A††) OCH4†A4B 4

a)-f)

k	j	i	h	gy	g	f	e, é	d	cs	c
b	a, á	t	sz	s	r	p	ö	o	ny	n
mb	m	ly	l	q	zs	z	v	ü	u	ty

Válaszoljon a szöveghez kapcsolódó kérdésekre!

g) **Melyik** 2 évszázadot érinti elsősorban a szöveghez kapcsolódó eseményisor?

h) **Milyen** nyelven hangozhatott/íródhatott az adott mondat?

i) **Értelmezze** egy mondatban a megoldás jelentését! *Fogadjuk el tényként, hogy valóban elhangzott a mondat.*

11. FELADAT

Írja be a felsorolt állítások betűjeleit a táblázat megfelelő helyére a Kárpát-medencéből indított magyar kalandozásokkal kapcsolatban! **Van olyan elem, amelyik nem tartozik a témához!** Egy állítás csak egy helyen szerepelhet! 2 helyes állítás megoldásáért jár 1 pont! Pontmegosztás nincs. (12 pont)

A szürkével jelölt helyekre soronként páratlan számú állítást kell írni!

Szempontok		Megoldások
A magyar kalandozások főbb irányai	a)	
A magyar kalandozásokhoz kapcsolható csaták évszámai	b)	
A magyar kalandozásokban érintett személyek	c)	
A magyar kalandozások okai	d)	
A magyar győzelmek feltételei	e)	
	f)	
A magyar kalandozások céljai	g)-h)	
A magyar kalandozások következményei	i)	
	j)	
A témához nem tartozó állítások	k)	
	l)	

Állítások:

- A) nyugat
- B) Lehel
- C) 933
- D) a magyarság biztonságának növelése
- E) a megtámadott területen széttagoltság
- F) kelet
- G) felderítés
- H) zsákmányszerzés
- I) foglyok ejtése
- J) összefogás, az államhatalom megerősítése Nyugat-Európában
- K) nomád harcmodor alkalmazása
- L) a cselvető harcmodor kiismerése

- M) 972
- N) a szomszéd népek megfélemlítése
- O) 955
- P) közelharc alkalmazása a magyarok ellen
- Q) Madarász Henrik
- R) adóztatás
- S) páncélos lovasság fejlesztése
- T) IV. Henrik
- X) gyenge államhatalom a megtámadott területen
- Y) vereséget mérnek a magyarokra
- V) a harci készség fenntartása
- Z) dél

12. FELADAT

Oldja meg a feladatokat az ábra és ismeretei segítségével! (8 pont)

a) **Hogyan** hívják a képen nyíllal megjelölt személyt?

Nagy Sándor és III. Dareiosz egy csatában (pompeji mozaik)

b) **Melyik** birodalmat irányította III. Dareiosz?

c) **Mi** lehetett az isszoszi csata (azt is ábrázolhatja a mozaik) időpontja? **Karikázza be** a helyes válasz betűjelét!

- A) Kr. e. 336 B) Kr. e. 333 C) Kr. e. 323

d) **Milyen** fegyver van a makedón király jobb kezében?

e) **Min** áll csata közben III. Dareiosz a mozaik ábrázolása szerint?

f) **Mit** tart a bal kezében III. Dareiosz? **Karikázza be** a helyes válasz betűjelét!

- A) lándzsa B) ostor C) reflexíj

g) **Mit** sugall a mű készítője a csata kimeneteléről? **Karikázza be** a helyes válasz betűjelét!

- A) A makedónok vesztesre állnak.
B) III. Dareiosz hadserege áll vesztesre.
C) A csata kimenetele eldöntetlen.

h) **Lehet-e** a harc helyszíne Gaugaméla a mozaikon ábrázolt körülmények és a csatáról szóló tények alapján? **Húzza alá** a választ!

Igen – Nem

13. FELADAT

Párosítsa a szövegrészletekhez kapcsolható adatokat! *Írja be a táblázatba a betűjeleket 4 kivételével!* (12 pont)

A szöveg száma	Név betűjele	A század betűjele	Helyszín betűjele	Kapcsolódó fogalom
1.	a)	b)	c)	d)
2.	e)	f)	g)	h)
3.	i)	j)	k)	l)

- „...olyan rendeleteket bocsátunk ki, amik biztosítják az istenség iránti tiszteletet és imádást, azaz hogy megadjuk a keresztényeknek és mindenkinek azt a szabad választást, hogy azt a vallást kövesse, amelyet akarja, úgyhogy bármelyik istenség vagy mennyei hatalom jóakarattal lehessen irántunk és mindenki iránt, aki hatalmunk alatt él.”
- „Mindenki csodálkozott, aki hallotta, és így szóltak: Hát nem ő az, aki üldözte Jeruzsálemben azokat, akik segítségül hívják ezt a nevet, és aki ide is azért jött, hogy megkötözve a főpapok elé vigye őket? ... De Saul egyre jobban felbátorodott...”
- „Ha valaki, nem törődve a kereszténységgel, henyéségből nagy esztelenül a vallás ellen vétene valamit, ítélje meg a püspök az ő vétségének mivoltához képest az egyház törvénye szerint.”

A) I. István	B) Szent Benedek	C) Constantinus	D) Szent Pál
E) 1. század	F) 4. század	G) 6. század	H) 11. század
I) Damaszkusz	J) Esztergom	K) Róma	L) Mediolanum
M) császári ediktum	N) apostol	O) királyi dekrétum	P) bencés

14. FELADAT

Egészítse ki a megfelelő betűjelek és szavak beírásával a kereszténységre vonatkozó táblázatot! *Soranként hibátlan megoldásért jár pont!* Nincs megadva minden helyes kifejezés! (12 pont)

- A) van tisztítóűz
- B) kovászos kenyér
- C) nem felbontható
- D) hagymakupola
- E) templomszentély elkülönítése
- F) csúcsív
- G) cölibátus
- H) nincs elválasztva

	összehasonlítási szempont	nyugati egyház	keleti egyház
a)	ELNEVEZÉS		
b)	EGYHÁZI VEZETŐJE		
c)	KÖZPONTJA		
d)		LATIN BETŰS	
e)	ÉPÍTÉSZET JELLEMZŐJE		
f)			LEHET 2. ÉS 3. IS
g)	ÁLDOZÁS SORÁN		
h)	PAPSÁG		
i)	PURGATÓRIUM		
j)			IKONOSZTÁZ
k)	SZENTSÉGEK SZÁMA		
l)	SZERTARTÁS NYELVE		

II. ÉRTÉKELÉSI ÚTMUTATÓ

1. FELADAT (2018–2019. tanév iskolai forduló 3. feladat) – 8 pont

	szájhagyomány	írott forrás	tárgyi forrás
Elsődleges	d)	b) h)	a) g)
Másodlagos		c) e) f)	f)

Az f) item mindkét helyen értelmezhető, elfogadható, de csak 1 pont adható.

2. FELADAT (2018–2019. tanév iskolai forduló 6. feladat) – 9 pont

- a) India és Kína – *A sorrend mindegy, mindkettő megnevezése szükséges a ponthoz.*
- b) eperfa
- c) rabszolgákkal *esetleg* emberekkel
- d) Az ázsiai hunok ellen *vagy* nomád hunok ellen *vagy* nomádok ellen *vagy* hunok ellen.
- e) Csin Si Huang-ti – *Hiányos válasz: kínai császár.*
- f) Han-dinasztia *vagy* Han
- g) öntözéses gazdálkodást *vagy* öntözéses földművelést *vagy* pénzgazdálkodást *vagy* árutermelést
- h) rizs
- i) bors *esetleg* gyapot

3. FELADAT (2018–2019. tanév iskolai forduló 9. feladat) – 8 pont

- a) Athén
- b) cserépszavazás *vagy* osztrakizmosz
- c) Kleiszthenész
- d) Kr.e. 5. század *(Nem a kleiszthenészi reformok bevezetésére vonatkozik a kérdés.)*
- e) A türannisz vagy zsarnokság újbóli bevezetése ellen. – *Minden tartalmilag helyes válasz elfogadható.*
- f) B) érvényes eredményes szavazás *(Csak az aláhúzott válasz fogadható el.)*
- g) Tíz évre kiutasították a poliszból. – *Minden tartalmilag helyes válasz elfogadható bővebb kifejtéssel is. Pl. utal a vagyon megtartására.*
- h) A) Igen *(Csak az aláhúzott válasz fogadható el.)*

4. FELADAT (2018–2019. tanév megyei forduló 5. feladat) – **9 pont**

A szobor címe/személy neve	Vers betűjele	A kép betűjele
a) Laokoón vagy Laokoón szoborcsoport	b) E)	c) A)
d) willendorfi Vénusz	e) D)	f) B)
g) Augustus esetleg Octavianus	h) H)	j) C)

A sorok megoldásainak sorrendje felcserélhető.

5. FELADAT (2018–2019. tanév iskolai forduló 11. feladat) – **8 pont**

- a) Róma
- b) Kr.e. 510
- c) Kr.e. 5. századtól
- d) Kr.e. 287-től
- e) censor
- f) néptribunus
- g) questor
- h) diktátor

6. FELADAT (2018–2019. tanév megyei forduló 3. feladat) – **8 pont**

- a) Az
- b) Úr/úr
- c) napját
- d) szenteld
- e) meg

Csak az adott helyen szereplő válasz fogadható el!

- f) Biblia *vagy* Szentírás *vagy* Ószövetség *vagy* Újszövetség *vagy* konkrét hely megnevezése (pl. Mózes könyve)
- g) szombat
- h) vasárnap

7. FELADAT (2018–2019. tanév megyei forduló 8. feladat – **8 pont**)

- a) áthúzva
- b) áthúzva
- c) bekarikázva
- d) áthúzva
- e) áthúzva
- f) bekarikázva
- g) bekarikázva
- h) áthúzva

8. FELADAT (2018–2019. tanév megyei forduló 4. feladat) – **10 pont**

- a) 768-814 – *Mindkettő szükséges a ponthoz.*
- b) normann *vagy* viking
- c) iszlám *vagy* muzulmán *vagy* muszlim *vagy* mohamedán
- d) Poitiers – *Csak megfelelő helyesírással fogadható el.*
- e) 732 – *A d)-e) felcserélhető.*
- f) Roncesvalles *vagy* roncesvalles-i hágó – *Csak megfelelő helyesírással fogadható el.*
- g) Kis Pippin *vagy* Kis Pipin *vagy* III. Pipin – *Bármely névváltozat elfogadható.*
- h) Nagy Károly
- i) Aachen
- j) 778

9. FELADAT (2018–2019. tanév megyei forduló 6. feladat) – **8 pont**

Állítás (a Kr.e. 5. századi Athénra vonatkoztatva)	Igaz	Hamis
a) A minimálbér biztosította a hétköznapi megélhetést.		X
b) Egy kovács lovat tudott volna venni 4 hónap alatt, ha másra nem kell költeni.		X
c) Egy képzetlen munkás tudta biztosítani a heti ételmezését és az egyéb kiadásokat is.		X
d) Volt olyan rabszolganő, aki értékesebb volt egy férfi rabszolgánál.	X	
e) A polisz építkezésén dolgozó kőműves akár 70 liter búzát is vehetett hetente.	X	

f) Egy ló többet ért, mint $\frac{1}{4}$ talanton.		X
g) Két szarvasmarhát lehetett kapni 480-600 obolosért.	X	
h) 1 rabszolga megvételével már vagyonos embernek számított a tulajdonos.		X

10. FELADAT (2018–2019. tanév országos forduló 2. feladat) – **9 pont**

- a) A magyarok (2 helyes szó leírása, nagybetűs mondatkezdéssel, a népnév kisbetűs.)
b) nyilaitól
c) ments meg
d) Uram vagy uram
e) minket
f) Helyesen használt írásjelek után adható a pont (a rovásírás szövegében is látható): 2 vessző kell és egy felkiáltójel a mondat végén. Pontmegosztás nincs.

A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!

Elfogadható a válasz akkor is, ha minden szót nyomtatott betűkkel írt a versenyző!

- g) 9-10. század
h) latin vagy olasz (ugyanis Modenához kapcsolják a mondatot), esetleg a kalandozásokban érintett területek nyelvét írja a versenyző (pl. német, bajor, osztrák, szláv, görög). Nem elfogadható válasz: nem tudjuk biztosan, hogy elhangzott-e.
i) Pl. Európában tartottak a kalandozó magyaroktól vagy Európában könyörögtek istenhez a magyar támadások miatt vagy A kalandozások által érintett területeken a magyar támadások félelmet keltettek a lakosságban. Bármely helyes állítás megfogalmazása 1 mondatban elfogadható.

11. FELADAT (2018-2019. tanév országos forduló 4. feladat – **12 pont**

Szempontok		Megoldások
A magyar kalandozások főbb irányai	a)	A, Z
A magyar kalandozásokhoz kapcsolható csaták évszámai	b)	C, O
A magyar kalandozásokban érintett személyek	c)	B, Q
A magyar kalandozások okai	d)	D, G, V
A magyar győzelmek feltételei	e) f)	E, K, X

A magyar kalandozások céljai	g)-h)	H, I, N, R
A magyar kalandozások következményei	i)	J, L, P, S, Y
A témához nem tartozó állítások	j) k) l)	F, M, T

A szürkével jelölt helyekre soronként páratlan számú állítást kell írni!

2 helyes megoldásért jár 1 pont! Pontmegosztás nincs.

12. FELADAT (2019–2020. tanév iskolai forduló 10. feladat) – 8 pont

- a) Nagy Sándor vagy III. Alexandrosz
- b) Perzsa Birodalom *esetleg* perzsa
- c) B) *(A bekarikázott betűjel fogadható el.)*
- d) lándzsa *vagy* szarissa/sarissa
- e) harci szekér vagy lovas harci kocsi
- f) C) *(A bekarikázott betűjel fogadható el.)*
- g) B) *(A bekarikázott betűjel fogadható el.)*
- h) Igen *(Csak az aláhúzott válasz fogadható el.)*

13. FELADAT (2019–2020. tanév megyei forduló 7. feladat) – 12 pont

A szöveg száma	Név betűjele	A század betűjele	Helyszín betűjele	Kapcsolódó fogalom
1.	a) C	b) F	c) L	d) M
2.	e) D	f) E	g) I	h) N
3.	i) A	j) H	k) J	l) O

14. FELADAT (2020–2021. tanév megyei forduló 5. feladat) – 12 pont

	összehasonlítási szempont	nyugati egyház	keleti egyház
a)	ELNEVEZÉS	(római) katolikus	ortodox <i>vagy</i> görögkeleti
b)	EGYHÁZI VEZETŐJE	pápa	(konstantinápolyi) pátriárka

c)	KÖZPONTJA	Róma	Bizánc <i>vagy</i> Konstantinápoly
d)	írásmód <i>vagy</i> írás vagy írás típusa	LATIN BETŰS	círill betűs
e)	ÉPÍTÉSZET JELLEMZŐJE	F)	D)
f)	házasság	C)	LEHET 2. ÉS 3. IS
g)	ÁLDOZÁS SORÁN	kovásztalan kenyér	B)
h)	PAPSÁG	G)	házasodhat
i)	PURGATÓRIUM	A)	nincs tisztítótűz
j)	E)	H)	IKONOSZTÁZ
k)	SZENTSÉGEK SZÁMA	7	7
l)	SZERTARTÁS NYELVE	latin	görög <i>vagy</i> ószláv <i>esetleg</i> nemzeti

Mindent tartalmilag helyes megoldás elfogadható!

III. A FELADATSORBAN FELHASZNÁLT FORRÁSOK

2. feladat térképe (Az ókori Kína) – eredetiben színes.

DR. NÉMETH György – BORHEGYI Péter (2014): *Történelem tankönyv 9.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 29.

3. feladat szövege (Plutharkhosz)

SZÁRAY Miklós (2018): *Történelem 9.* Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Eger, 52. oldal 9. forrás

4. feladat

A) kép (Laokoón)

URL: <https://projectionsystems.files.wordpress.com/2009/08/laocoon.jpg> (Letöltés: 2019. január 21.)

B) kép (Willendorfi Vénusz)

Dr. Németh György – Borhegyi Péter (2014): *Történelem tankönyv 9.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 9.

C) kép (Augustus)

URL: https://projectionsystems.files.wordpress.com/2009/08/roman_augustus21.jpg (Letöltés: 2019. január 21.)

D) „Én vagyok...” versrészlet

WEÖRES Sándor (1965): Willendorfi Venus

Tiszatáj 9. évf. 1. sz.6.

URL: http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/59/1/tiszataj_1965_001.pdf (Letöltés: 2019. január 21.)

E) „...választott...” versrészlet

Vergilius: Aeneis (2. ének)

URL: <http://mek.oszk.hu/06500/06540/06540.htm#20> (Letöltés: 2019. január 21.)

F) „...íme, ámulj...” versrészlet

Vergilius: Aeneis (6. ének)

URL: <http://mek.oszk.hu/06500/06540/06540.htm#20> (Letöltés: 2019. január 21.)

5. feladat ábrája – eredetiben színes (Róma társadalma és állami felépítése a Kr.e. III. században)

SZÁRAY Miklós (2018): *Történelem 9.* Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Eger, 3. feladat 75. oldal 14. forrás

6. feladat

A kép származási helye

URL: <http://www.bajnoksakk.hu/sakkjatek-szabalyai/> (Letöltés: 2019. január 20.)

8. feladat térképrészlete (Európa Nagy Károly korában)

KATONA András (szerk., 2017): *Történelmi atlasz középiskolásoknak.* Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen. 12. oldal
a) térkép

„Károly, ha...” a j) item versrészlete:

Roland ének

URL: <http://web.zone.ee/aurin/regek/roland.html> (Letöltés: 2019. január 21.)

9. feladat adatai, az adatok származási helye:

DR. NÉMETH György – BORHEGYI Péter (2014): *Történelem tankönyv 9.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 51.

10. feladat

A szöveg átalakítási helye

URL: <http://www.kopjafa.hu/rovasiras-fordito.php> (Letöltés: 2019. április 14.)

A székely rovásírás ábécéje:

DR. NÉMETH György – BORHEGYI Péter (2014): *Történelem tankönyv 9.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 206.

12. feladat képe (Nagy Sándor-mozaik)

Lucas (2015): <https://bit.ly/328CepK> (Letöltés: 2019. november 3.)

13. feladat

1. szöveg

TARJÁN M. Tamás (2020): *A milánói ediktum kiadása*. Rubicon online.

URL: <https://bit.ly/2txNRdX> (Letöltés: 2020. január 4.)

2. szöveg

Biblia: *Az apostolok cselekedetei*. 9, 21 és 9, 22. Arcanum honlap. URL: <https://bit.ly/2sLPMf6> (Letöltés: 2020. január 4.)

3. szöveg

Ezer év törvényei. Szent István király dekrétumainak második könyve, 17. fejezet. URL: <https://bit.ly/36qxUVw> (Letöltés: 2020. január 4.)

IRODALOM

- ANDERSON, Lorin W. – KRATHWOHL, David R. (Ed.) AIRASIAN, Peter W. – CRUIKSHANK, Kathleen A. – MAYER, Richard E. – PINTRICH, Paul R. – RATHS, James – WITTRICK, Merlin C. (2001): *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition*. New York: Longman. Iowa State University CELT 2017. A Model of Learning Objectives. *Getting Started with Primary Sources*. Library of Congress. Teachers.
<http://www.loc.gov/teachers/usingprimarysources/> (Letöltés: 2025. november 4.)
- DRIE, Jannet van – BOXTEL, Carla van (2008): Historical reasoning: Towards a framework for analyzing students' reasoning about the past. *Educational Psychology Review*, vol. 20, no. 2, 87-110. <https://doi.org/10.1007/s10648-007-9056-1>
- ÉRSEK Attila (2020): *A történelmi tartalomba ágyazott kritikai gondolkodás kognitív elemeinek mérési, fejlesztési lehetőségei a 11-12. évfolyamos gimnáziumi tanulók körében elektronikus tanulási környezetben*. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger, 32.
<https://doi.org/10.15773/EKE.2020.003>
- GYERTYÁNFY András (2025): A történelmi tudás mérése – szempontok és nehézségek. *Történelemtanítás (LX.) Új folyam XVI. évf. 1-2. sz.* 1-23.
<https://doi.org/10.71011/torttan.2025.1-2.05>
- JANCSÁK Csaba (2019): *Kutatási tényeken alapuló tananyagfejlesztés az MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoportban*. Félidős szakmai beszámoló, MTA.
https://mta.hu/data/dokumentumok/Tantargy-pedagogiai%20program/Felidos%20szakmai%20beszamolo/Jancsak_Csaba_felidos_beszamolo.pdf (Letöltés: 2025. november 4.)
- KOJANITZ László (2017). *A középszintű történelem érettségi vizsgán készült esszék elemzése és értékelése a kauzális összefüggések bemutatásának minősége szempontjából*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
<https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/c62a9f04-a381-44e6-a80b-fa8dde30ebba/content> (Letöltés: 2025. november 4.)
- KOJANITZ László (2020): A történelmi interpretáció és az oral history az oktatásban. *Belvedere Meridionale* 14. évf. 4. sz. 16-33.
<https://doi.org/10.14232/belv.2020.4.2>
- KOJANITZ László (2025): Történelmi kompetenciamérés Németországban. *Történelemtanítás (LX.) Új folyam XVI. évf. 1-2. sz.* 1-20.
<https://ojs.mtak.hu/index.php/torttan/article/view/20530> (Letöltés: 2025. november 6.)

- PÁSZKA Imre (2016). A személyes történetek elméleti és módszertani kereteinek vázlata. In: *MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport*, Szeged, 1-62. <https://eyewitness.hu/wp-content/uploads/kutatas/P%C3%A1szka%20Imre%202016%20A%20szem%C3%A9lyes%20t%C3%B6rt%C3%A9netek%20elm%C3%A9leti%20%C3%A9s%20m%C3%B3dszertani%20kereteinek%20v%C3%A1zlata.pdf> (Letöltés: 2025. november 5.)
- SZABÓ Márta – KAPOSI József (2017): *Módszerek a források feldolgozásához*. <http://kaposijozsef.hu/hallgatoknak/20162017-tavaszi/> (Letöltés: 2025. november 4.) Egyéb/A források feldolgozása
- SZÁRAY Miklós (2010). *A térkép szerepe és elemzése történelemórán. Történelemtanítás (XLVI.) Új folyam I. évf. 2. sz. 1-37.* <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/szaray-miklos-a-terkep-szerepe-es-elemzese-a-tortenelemoran/> (Letöltés: 2025. november 4.)
- TÓTH László (2007): *Kritikai olvasás. Kritikai gondolkodás*. Pedellus Könyvkiadó, Debrecen.
- VAJDA Barnabás (2013): Mire valók a tankönyves képi történelmi források? *Katedra*, 19. évf. 6. sz. 10-13. https://d44f59701a.cldw-cdnwnd.com/25eeb1666a7c442d70bf4bf346c8d087/200008239-309c531b35/Vajda_Katedra_kepek_02.pdf (Letöltés: 2019. szeptember 23.)
- VIDA (2021): A magyarországi Holokauszt – Középiskola. MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport. <https://eyewitness.hu/hu/a-magyarorszagi-holokauszt-kozepiskola/> (Letöltés: 2025. november 4.)